

Poiészisz / mimészisz

A napnyugati gondolkodástörténet alapfogalmai közül talán nem jutott egyiknek sem olyan gazdag sors, mint a poiészisznek és a mimészisznek, valamint kettejük kapcsolatának. Ez a gazdag örökség persze kétarcú: mutatja egyrészt a teremtő eredetiség és az utánzó alkotás dualitásának az ember számára nagyon is releváns, mindig másként elrendeződő jellegét, másrészt viszont magában hordozza az agyoninterpretálás kockázatát. Amiért mégis érdemes újra és újra elővenni és az újonnan születő inspirációk számára felszabadítani ezt a problematikát, az nem utolsósorban éppen az, hogy az ember képtelen elfogadni az *adott* elkerülhetetlenségét, és mindig mint *lehető*t akarja azt el- s felismerni. Elfogadás és felismerés mindig megújuló feszültsége kényszeríti ki szinte a feladatot, amely a poiészisz és a mimészisz történeti és tematikus alakulása során született válaszok számbavételére vagy éppen felülvizsgálatára, netán újabb kérdések és válaszok megfogalmazására sarkall. Természet és művészet, idealitás és realitás, természetesség és mesterségeség, mintakép és képmás, dolog és fogalom – hogy csupán néhányat említsünk a megannyi alakváltozat közül, amelyekben a poiészisz és a mimészisz viszonyának mintázata előrajzolódik.

2014-es második számunk tematikus blokkjában a kérdés esztétikai, irodalomtipológiai, festészeti, valamint politikaelméleti vetületét mutatjuk be. Három tanulmányban a tárgykör szokásos bemutatásának megfelelően a műalkotás a próbakő, míg a negyedikben a politikum kerül előtérbe mint formálandó entitás. Elsőként Bacsó Béla kísérli meg a fogalompáros problémátörténetét felvázolni, főként a mimésziszre fókuszálva. Megfogalmazása szerint paradox alakzatról beszélhetünk, hiszen a mimészisz felfüggeszti a valósághoz való szokványos viszonyunkat, miközben rá is utalt, amennyiben teljesebb módon vissza is állítja azt, elsősorban a műalkotás révén. Az esztétikai tapasztalatban érzékelés és döntéshozatal kiegészíti egymást, s az ekként létrejövő „*egybe*-rendeződés” során poiétikus és mimetikus erők egyaránt szerepet játszanak. Ezután Papp Zoltán Schiller esztétikai nézetein belül (leginkább *A naiv és a szentimentális költészet*ről című szöveg művéség-fogalmán keresztül) világítja meg, hogy a mű mindig már az érzékileg adott és a szellemileg átformált feszültségében alakul. Mint írja,

a mű „nem kevesebb annál, ami lehet, realitása nem marad el idealitásától”. A naiv és a szentimentális irodalomfelfogás „jótékony szintézisének” alapvető mozzanataként tünteti fel a szerző a természetesség és műviség dialektikájának módosulásait, ami *in summa* a poiészisz és a mimészisz hagyománytörténeiseibe enged bepillantást. Radnóti Sándor egy imitált beszélgetést gondol tovább, amelyben megint csak a műalkotás, jelesül a tájkép játssza a főszerepet. August Wilhelm Schlegel *A festmény* című szövegének szereplőit idézi meg, akik a drezdai képtárban tett látogatásukat elevenítik fel, s a módszer, amit követnek, az *ekphraszisz*, a képleírás. Ebben pedig koncentráltan jelenik meg mind a poiészisz elve, mind a mimészisz művelete. Radnóti eruditív *ekphraszisz*ai révén feltárja, hogy „a tájfestészetnek – ellentétben azzal, amit várhatnánk – nem szükségzerű feltétele »a természet utánzása«”.

Végül Balogh László Levente a nyolcvanöt éves Odo Marquard tiszteletére írt szövegében a politikum kapcsán konfigurálódik a poiészisz és a mimészisz viszonya, amely voltaképpen az innováció és a tradíció fogalmaiban köszön vissza. Egyéni és közösségi életformálásunk s hatalomgyakorlásunk szempontjából ugyanakkor Marquardnál a szerző szerint a legfontosabb mozzanat a szépségszisz és a kompenzáció. Míg az előbbi képes az abszolutizáló erőket távol tartani, az utóbbi valamiféle egyensúlyteremtésre ad lehetőséget. „A kompenzáció a modern világ uniformizáló hatása ellen lép fel pluralizáló képességeivel” – írja a szerző, s a „pluralizáló képességek” között a teremtő elv ugyanolyan sokat nyom a latban, mint az adaptív tevékenység.

Varia rovatunkban Makkai Mihály logikai-filozófiai értekezése kap ezennel helyet. Makkai írása egy nagyszabású, Magyarországon kevésbé ismert kutatási programot vázol fel. A cikkben bemutatott logikai rendszer lehetővé teszi, hogy egységes keretek között tárgyaljuk a matematika halmaz- és kategóriaelméleti megalapozását; ezzel cáfolva azt az általános meggyőződést, hogy a két megalapozási program összeegyeztethetetlen. A tanulmány a technikai eredményeken messze túlmutató matematikafilozófiai és metafizikai kérdéseket is tárgyal.

A jelen lapszámmal kezdődően új rovatot indítunk: a *Figyelő*ben viszonylag frissen megjelent külföldi vagy hazai, tematikusan vagy koncepcionálisan egymásra referáló művek egy csoportjának bővebb ismertetésére kerül sor. A kevésbé leíró, mint inkább problémacentrikus olvasás során olyan izgalmas összefüggések és vonatkozások feltárását reméljük leendő szerzőinktől, amelyek egy szokványos recenzió keretében általában elmaradnak. Az új rovat első írásaként Weiss János a nyolcvanöt éves Odo Marquard három könyvét veszi górcső alá. Kettő közülük 2013-ban jelent meg, egy pedig 2008-ban. Ezek a szövegek régi-újak, amin egyrészt azt érthetjük, hogy köztük vannak olyan előadások, kéziratok szerkesztett változatai, amelyek még nem kerültek a nyilvánosság elé, de vannak olyanok is, amelyeket már más könyvekben esetleg más szövegek társaságában olvashattak a Marquard filozófiája iránt érdeklődők. Másrészt régi-újak abban az értelemben is, hogy Odo Marquard gondolkodása folyton megújulásra

kész, régebbi szövegeit újra elolvassa egyre újabb, a *mainstream*től eltérő impulzust kaphatunk a kontinentális filozófia nagy témáinak átgondolására. Elsősorban persze a történelemfilozófia terén, hiszen – mint ahogyan Weiss is rámutat – Marquard „önálló filozófiai koncepciója” a történelemfilozófiájához képest vagy inkább annak révén mutatkozik meg. Tudniillik ez a történeti motiváltságú gondolkodás rendkívül sokszínű, benne ugyanúgy megjelennek esztétikai, antropológiai, pszichoanalitikus eredőjű problematizációk, mint etikai, politikai, eszmetörténeti hangoltságú gondolatmenetek.

A *Fórum* rovatban folytatódik s egyben le is zárul a Tózsér János által indított, immár a szűkebb szakmai, azaz elmefilozófiai kereteken túlnövő módszertani vita. Most Demeter Tamás, Farkas Henrik és Molnár Gábor fejt ki véleményét. Demeter alapvetően egyetért Tózsérnek a filozófiai elméletekben rejlő disszenzuszot illető diagnózisával. Amivel vitatkozik, az Tózsérnek a filozófiai tudás természetéről vallott nézeteire vonatkozik. Ellenvetéseit a perspektivizmus fogalma köré szervezi. Farkas Henrik is elfogadja a vitaindító elgondolását egészen addig, amíg az látszik igazolódni, hogy nincsen olyan tétel vagy elgondolás a filozófián belül, amelyet teljes konszenzus övezne, ám a problémákban Farkas szerint nem kizárólagosan megoldandó feladatokat kell látnunk, hanem „olyan lehetséges gondolati utak kezdeményeinek” érdemes tekintenünk őket, „amelyek a valóság jelenségeinek jobb megértéséhez vezetnek”, merthogy ezáltal átváltozik magának a filozófiának is a jelentése. Molnár Gábor hozzászólásában a disszenzus mértékét vizsgálja, amihez mindenekelőtt két fogalom tisztázását gondolja elengedhetetlennek: a maximális kompetenciáét és az episztemikus egyenrangúságét. Tózsér válaszában nagyobb részt Molnár kritikájával foglalkozik, s mind a maximális kompetenciáról, mind az episztemikus egyenrangúság fogalmáról úgy vélekedik, hogy noha felvetésük releváns, az adott vita keretein belül már-már komolyan vehetetlen álláspont megfogalmazásához vezetnek. Demeter és Farkas véleményében a perspektivizmus fogalmának implauzibilitását bírálja.

A *Szemle* rovatban Somhegyi Zoltán Jan Assmann *A varázsfuvola* című könyvét méltatja, míg Tánczos Péter Marsó Paulának a rousseau-i íráskonceptiókat taglaló könyvét ismerteti, végül Miklós Tamás történelemfilozófiai tanulmányait mutatja be Smrcz Ádám.

Szomorú kötelességének tesz eleget a szerkesztőség, amikor Tengelyi László váratlan halála alkalmából szerkesztőbizottságunk egykori tagja életművének rövid, de átfogó igényű, szerkesztőségi felkérésre írott bemutatását közli Szegedi Nóra és Ullmann Tamás tollából. A szerzők röviden a tragikusan megszakadt életmű főbb darabjait is elemzik, a sorsesemény fogalma köré szervezve az ismertetést. Az írást Tengelyi László önálló köteteinek listája zárja.

Valastyán Tamás